

Παναγιώτης Θανασάς

ΦΑΙΛΩΝ 96a-102a:
ΜΙΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

1

ΔΙΠΕΣ ΟΡΕΣ ΠΙΝ ΠΕΘΑΝΕΙ, ὁ Σωκράτης δέχεται στὸ κελεῖ του τοῦ φίλου του καὶ ξεκινᾷ μαζί τους μὲ συζήτηση γιὰ τὴν ἦδονη καὶ τὸν θάνατο, τὴν ψυχὴ καὶ τὴν ἀθανασία τῆς, τῆ φιλοσοφία καὶ τὶς ἰδέες. Οἱ μοναδικές («σκηνοθετικές») ἐκπαιδευτικές τοῦ Πλάτωνα βεβαιώνονται στὸν *Φαίδωνα* στὸ ἀπόγειό τους. Ἡ κατασκευαστικὴ ἀτυμότητα τοῦ περιβάλλοντος ἐξ ἀρχῆς τὸν διδάσκει μὲ ἓνα πείραμα ἐπιτότητας κορυφώνεται, ὅταν στὸ τέλος του ὁ μέλλων θάνατος Σωκράτης διηγείται τὸν μεγαλειώδη μῦθο, λίγο πρὶν λάβει ἀπὸ τὸν δῆμο τὸ κῆνεο.

Ἐξαιρετικὸς τῆς φιλοσοφίας ὡς «μελέτης θανάτου» (97d-e) δίνει τὸν τόνο στὶς περισσότερες ἐργασίες τοῦ κειμένου. Ἐν τούτοις, τίποτε δὲν εἶναι πιὸ ἔξω στὶς προθέσεις τοῦ Πλάτωνα ἀπὸ τὴν παρουσίαση τοῦ Σωκράτη ὡς ἑνὸς «θανατόφιλου» φιλοσόφου, ἑνὸς ἀνητή τοῦ κόσμου τοῦ προσβάλλεται στὸν θάνατο ὡς λύτρωση ἀπὸ τὰ δεινὰ τῶν ἐγκοσμίων καὶ τὰ δεσιμὰ τοῦ σώματος. Δὲν χωρεῖ βεβαίως καμιά ἀμφιβολία ὅτι τὸ κεντρικὸ θέμα τοῦ διαλόγου εἶναι πράγματι ὁ «θάνατος» καὶ δὲν ἔχουν ἄδικο ἔκπεινοι οἱ Ἐρηβαῖοι, δέχεται ὁ Σωκράτης, ποὺ λυσιδoroῦν τοὺς φιλοσόφους ὅτι τῷ ὄντι θανατῶσαν (94b). Ἐνῆ μόνον τοὺς διαφεύγει, μὲ λειψομέμεια, σμικρὸν τι: « π ὦ ς οἱ ἀληθινοὶ φιλόσοφοι ἐπιθυμοῦν τὸν θάνατο, π ὦ ς εἶναι ἄξιοι θανάτου καὶ π οἱ ὄ θανάτου».

Λέγεται γὰρ αὐτοῖς ἦ τε θανατῶσι καὶ ἦ ἄξιοι εἶσι θανάτου καὶ οἷον θανάτου οἱ ὡς ἀληθῶς φιλόσοφοι (94b): Τὸ δῆλον ἦ καὶ τὸ οἷον τῆς φράσης δηλώνουν μὲ σαφήνεια ὅτι ὁ Σωκράτης διακρίνει ἐδῶ δύο ἐννοιες «θανάτου» — καὶ ἡ ὁμοφυμία αὐτῆ διέπει ὀνόμαζον τὸν διάλογο. Ἀμφότερες οἱ ἐννοιες ἀναφέρονται στὸν θάνατο ὡς «ἀπαλλαγὴ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος» (94c), καὶ αὐτὸς ὁ ἐπὶ ἀκρίτος κοινὸς παρονομαστῆς ἐπιτρέπεται στὸν Σωκράτη νὰ συνδιαλέγεται μὲ τοὺς συνομιλητῆς του. Κατ' οὐσίαν ὁστόσο οἱ δύο πλευρὲς ἀναφέρονται σὲ δύο διαφορετικὲς ἐννοιες. Ὁ Συμμίλιας καὶ ὁ Κέβης ἀντιλαμβάνονται τὸν θάνατο ὡς ἀποβίωση, ὡς διακοπὴ τῆς ζωῆς — καὶ τὸ ἴδιο

κάνουν οι όρκοι και οι πυθιαγορείοι («σώμια - σήμια»), ό (καινός νοῦς) άλλά και οι («γησιώας φιλόσοφος») (96b-67b). Με τό διπλό («πώς;») και με τό έρωτημα («π ο ι ο ὄ θενάτου;») ώστόσο ό Σωκράτης λαμβάνει άποστάσεις άπό τήν κοινή, καθήμερη και έν τέλει συγκεχυμένη μονοσημαντότητα τής γλώσσας, ύποδεικνύοντας έναν άλλο (θάνάτου): τήν έλευθήρωση τής ψυχής άπό τήν άπερασιότητα έπικυριαρχία του σώματος και των αισθήσεων, τή φιλοσοφική ένασχόληση και τή γνώση μέσω ιδεών.

Ἡ πρώτη έννοια του (θάνάτου) δεν άπασχολεί τον Σωκράτη — έστω κι άν πρόκειται για τό δικό του θάνατο. Ἄπασχολεί όμως τους συνομιλητές του, ή στάση των όποίων τελικά μόνο κατά τή βιαιότητα τής έξώτερης-κευσης τής διαφέρει άπό εκείνην τής γαστρός κεραινώδουςας, βώσης και κοπτομένης Ξανθίππης (90a). Οι φίλοι του Σωκράτη νοιάζονται για τήν έπερχόμενη «άποβίωση» του: ό ίδιος ό Σωκράτης νοιάζεται άντίθετα γι' αυτόν που τον άπασχολούσε άνεκάθει: για τή φιλοσοφία. Καθώς όμως γι' αυτόν ή φιλοσοφική δραστηριότητα έπιτελείται ώς διαλογική πράξη, είναι άναγκασιέως (άν θέλει νά συνομιλήσει με τους άγαπημένους και πιστούς του φίλους) νά προβεί σε μιá παραχώρηση: «Ἄς χάρακτριποιηθῶμεν ώς φιλόσοφος ό άπολόων ότι μάλιστα τήν ψυχήν άπό του σώματος (94ε-95a), άς θεωρηθεί ή φιλοσοφία ώς μιá μορφή θανάτου. Ὁ Σωκράτης μπορεί τώρα νά μιλήσει για φιλοσοφία, άπαντώντας στις περί θανάτου έρωτήσεις των φίλων του!

Ἡ ίσοροπημένη αίσθηση του διαλόγου άνέμεσα σε αυτά τά δύο έπιπεδα άποτελεί τον σημαντικότερο παράγοντα τής άπαράμιλλης έρημηστικής τής του γοητείας. Ἡ αίσθηση αυτή διακόπτεται πάλιν σε δύο σημεία: Στο τέλος του διαλόγου, όταν ό Σωκράτης στέφεται άποκλειστικά στον «θάνατο» ώς «άποβίωση» και άφηγείται τον περιφημο μύθο' και άλλη μιá φορά ένωρίτερα, όταν για λίγο άπαγκιστρώνεται πάλιν άπό αυτό τον «θάνατο» και στέφεται expressis verbis στο μοναδικό θέμα που συνιστά ζήτημα («ζώης και θανάτου») για τον ίδιο: στη φιλοσοφία των ιδεών. Ὁ Σωκράτης καταδεικνύει έπιμένως δύο διαθήκες: Μία για τους φιλοσοφικούς άρχαίους φίλους του, που θά άναζητήσουν παρηγοριά για τον θάνατό του στις «άποδείξεις» τής άθανασίας τής ψυχής και στην («παράθυρα») του μύθου' και μιá για όσους συναισθάνονται ότι ή άύστηρότητα τής φιλοσοφικής ένασχόλησης και τό βάρος τής άναζήτησης τής έννοιας δεν διακόπτεται ούτε άπό τήν άγωνία του θανάτου. Ἡ δεύτερη αυτή διαθήκη περιέχεται στη φιλοσοφική («αὐτοβιογραφία») του Σωκράτη.

Στις πρώτες «άποδείξεις» του Σωκράτη για τήν άθανασία τής ψυχής (70a-81a) ό Σιμίλιας και ό Κέβης είχαν άντιτάξει δύο ένστάσεις: Μήπως ή ψυχή δεν είναι παρά μιá άρμονία σωματικών στοιχείων, που διαλύεται όταν χαθούν και αυτά (85a-86d); Ἡ μήπως ή ψυχή όφείλει νά παρουσιαστεί με

έναν ύπαιθυρό, που ζει μεν περισσότερο άπό τά έργα του, χωρίς όμως και νά είναι άθάνατος (86e-88b); Ἐνώ για τον Σιμίλια ή ψυχή ήταν ένα αίτιον-άποτέλεσμα του σώματος, στην ένσταση του Κέβη έμφανίζεται ώς αίτια του, που όμως («παταγωπέται») (95d) και φθείρεται στις ποσότητες τής νά (άναφύεται) τά («αταρωπέται») (95d) και φθείρεται στις ποσότητες άποκομεί τήν πρώτη ένσταση με τρία έπιχειρήματα (91a-95a), στέφεται άκοιούθως σε εκείνην του Κέβη: αυτός είχε θίξει ζητήματα γένεσης (του σώματος) και φθοράς (τής ψυχής), και ό Σωκράτης θεωρεί άναγκαίο νά διεκρινεί τον όρίζοντα του διαλόγου: *όπως γάρ βεί περί γενέσεως και φθοράς τήν αίτιαν διαπραγματεύεσθαι* (96a). Ἐτσι ξεκινάει ή παρόμιλη που ό Σωκράτης άπό άρα δείχνει νά έχει κατά νοῦ, και που τώρα μπορεί νά πραγματοποιήσει, σπερφύμενος στο μοναδικό θέμα που διακαώς τον άπασχολεί —στη φιλοσοφία των ιδεών ώς «αίτιων γενέσεως και φθοράς» — και περιγράφεται με τήν «αὐτοβιογραφία» του τον δρόμο που τον δόχησε ώς εκεί. Ἡ Πληθος έρημηστικῶν έχει άναφανθίσει άν τό σχετικό άπόσπασμα του διαλόγου (96a-102a) άποδίδει παραγματικές έμπειρίες και γεγονότα που βίωσαν ό Σωκράτης ή ό Πλάτων. Στο έρώτημα τουτό θά άπαντήσουμε άρηγικά: δεν θά προσπαθήσουμε ώστόσο νά τεκμηριώσουμε αυτήν τήν άρνηση, άφού θεωρούμε τό ζήτημα άπολύτως διάφορο γιά μιá φιλοσοφική έρημεία του κειμένου. Ἄντι νά παρασύβεται σε «πραγματολογικές» άναζητήσεις, μιá τέτοια έρημεία όφείλει άντιθέτως νά σπαφεί στη φιλοσοφική οὐσία του κειμένου: στην περιγραφή τής γένεσης τής φιλοσοφίας οὐσίας εν γένει και στην καταδειξη τής έσωτερικής άναγκαιότητας με τήν όποία ή περί φύσεως ιστορία των προσωματικών «φυσιολόγων» (96a-97b) κατατάσσεται (II) δίσει τή θέση τής άναζήτησης φιλοσοφίας του νοῦ (97b-99b) κατατάσσεται (III), τήν όποία τελικά διαδέχεται ό σωματικός-παρατωνικός δειτέρος πλόης τής («υποθέσεως») των ιδεών (99a-102a) κατατάσσεται (IV-VI). Ὁ Πλάτων έμφανίζει αιντες τις ιστορικές μορφές φιλοσοφικού στοιχείου ώς στάδια κειμένου τήν όποία τούς βραδύτητα σε μιάν όρημική άνωτα έξελικτική πορεία, όπου ή άναζήτηση τής άλήθειας ώθει κάθε φορά σε μιá νέα μορφή, διατηρώντας ώστόσο τήν προηγούμενη και («άναφύεται») τήν.²

1. Ἀποκλειστικά σε αυτό τό θέμα —στην έρημεία τής «αὐτοβιογραφίας» του Σωκράτη — θά περιοριστεί τό κείμενο που άκολουθεί. Μία συνολική έρημεία του διαλόγου, που θά θεμελιώνεται και τις έρημηστικές θέσεις που έπιπραγματικά έκτέθηκαν στην άρχή του κειμένου μας, συγκαταλείεται στις επιδιώξεις που ό γράφων έπίκει νά πραγματοποιήσει στο προσεχές μέλλον.

2. Ἡ «Ἄν-άφηση» άποδίδει έδω τήν έγελανή Aufhebung, στην παρτή σημασία

Τὸ πρῶτον «πέθοσ» πού συντυγχάνει τὸν Σωκράτη στὴν ἐπιθυμία του νὰ γνωρίσει τὰς αἰτίας ἐκάστου, διὰ τὴ γίγνεται ἕκαστον καὶ διὰ τί ἀπόλλοιται καὶ διὰ τί ἔσται (96a) εἶναι ἡ στροφή του σὲ νεαρή γῆκυία στὴν περί φύσεως ἱστορίαν (96a-97b). Οἱ προσδοκίαις του ὠστόσο θὰ διαψευθοῦν, προσφύουσαν τὰς στὴν ἀντιφατικώτατη τῶν ἰσχυρισμῶν τῶν φυσιολόγων. Μπορεῖ ἡ ἀπλή σήψη ἀνοργάνων στοιχείων νὰ παραγάγει ζῶη; Καὶ μποροῦν οἱ αἰσθησεις, ἡ δόξα, ἡ μνήμη καὶ —πρὸ παντός— ἡ ἐπιστήμη νὰ ἀναχθῶν σὲ λευτοურγίαις μερῶν τοῦ σώματος ὅπως τὸ αἷμα ἢ ὁ ἐγκέφαλος;

Ἡ ἀντιστοίχιση τῶν ἀπόψεων πού παραθέτει ἔδω ὁ Σωκράτης σὲ ὑπερ-κτὰ ἱστορικά πρόσωπα δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσει. Θὰ περιοριστοῦμε νὰ παρατηρήσουμε ὅτι οἱ πρῶτες αὐτὲς στοχαστικὲς ἀποπειρᾶς τῶν «φυσιολόγων» συνιστοῦν τὴν ἐπεξεργασμένη μορφή εὐρέως διαδεδομένων ἀντιλήψεων τοῦ «κοινῶ νοῦ». Τὸ ἕνα φυσικὸ σύστημα διαδέχεται λοιπὸν τὸ ἄλλο, διὰ ὅμως ἀποτυγχάνουν νὰ δώσουν ἀπάντησιν στὸ ἐρώτημα τῆς αἰτίας, καθὼς ἐξηγοῦν τὰ φαινόμενα ἀνάγοντάς τα σὲ ἄλλα, καταφανῶς ἀσχετα πρὸς αὐτὰ. Ἡ προσφυγὴ στὸ αἷμα ὡς αἰτία τῆς γλώσσης δὲν μπορεῖ παρα νὰ δηλώσει τὴν ἀδυναμία μας νὰ προσεγγίσουμε τὴν ἀληθινὴ αἰτία τῆς γλώσσης, ἢ ἀκόμη καὶ νὰ δῶνται στὴν ἀπόψη ὅτι τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ἀντικείμενο ἀνακύπτει (ἐκ τοῦ μηδενός) — μιὰ ἀπόψη ἀδύνατη γιὰ τὸ σύνολο τῆς ἐλλογιμῆς σκέψης.

Μετὰ τὴν ἀπορία ὁ «κοινὸς νοῦς» σὲ φυσικὴ φιλοσοφία, χάνει ποτὶ μὲν ἀπὸ τὴς βεβαιότητές του καὶ ἀφήνεται στὴν αἰώρηση ἀνάμεσα στὰ δῶλο-ἀναφορῶμενα φιλοσοφικὰ συστήματα. Ὁ Σωκράτης ἀπογοητεύεται, «τυφλώ-ντα»,³ φοβᾶται ὅτι εἶναι φιλοσοφικῶς ἀπόλλοιτος, καὶ «ἔξιμαθαίμεναι» μάλισ-τα ὅσα προηγουμένως ἐγνώριξες. Ὡς παρὰδειγμα ἀναφέρει τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴν αἰτία («αἰτίησις») τοῦ ἀνθρώπου. Ὅστε καὶ σὲ αὐτὸ δὲν μπορεῖ πλεόν νὰ ἀπαντήσει μετὰ βεβαιότητος, καὶ τοῦτο διότι στὸ μετὰξὺ ἔχουν κλονισθεῖ ἐκ βέβρων οἱ ἀπόψεις του γιὰ τὴν αἰτίησιν ἐν γένει. Πῶς («μεγαλάνει») ὁ ἀνθρώπος, τί εἶναι καὶ πῶς προκύπτει τὸ («μεγαλύνεσθαι»); Εἶναι ὄρθο νὰ ὑπο-
 _____
 τῆς ὡς *collare* («ἀκωφῶν»), *conservare* («διατηρῶν») καὶ *elevare* («αἰετῶν»)· πρβ. καὶ τὴν ἐξαιρετικὴν σκετικὴν ἀνάστασιν τοῦ M. Heidegger (*GA* 32, σ. 39). Ἡ σωφρατικὴ φιλοσο-φική ἀντιβολογραφία θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ παρεβληθεῖ μὲ τὴ μετὰκαθῆρη πορεία τοῦ διαρρηφῆς ἢ «συνειδήσου» (*Bewusstsein*) στὴν ἐνδεικτικὴ *Φαινομενολογία* τοῦ *Heidegger*: ὅπως ἐκεῖ, ἔτσι καὶ στὸν *Φαίδωνα* οἱ φάσεις τῆς φιλοσοφικῆς ἀναζήτησης τοῦ Σωκράτη δὲν δηλώνουν ἀπομακρῆς ἐμπειρίες καὶ προσωπικὰ βιώματα, ἀλλὰ στῆδια τῆς πορείας ἀνά-δυσσης τῆς φιλοσοφίας ἐν γένει, μέχρις ὅτου αὐτὴ συναντήσει τὴν *οὐκείαν φύσιν* στὸ πε-δίο τῶν *ἰδεῶν*.

3. Προβάεται περὶ προσωπικῆς τῆς «παρομοίωσης» τῆς ἐκείνησιν (99c)· βλ. κα-τωτέρω, IV.

II

στριβόμεν ὅτι ὁ Α εἶναι «ἕνα κεφάλι μεγαλύνεσθαι» ἀπὸ τὸν Β, ἢ ὅτι τὸ 10 εἶναι «κατὰ 2 μεγαλύνεσθαι» τοῦ 8 — ὅτι δηλαδὴ τὸ «κεφάλαιον» καὶ τὸ «δύο») εἶναι αἰτία τοῦ («μεγαλύνεσθαι»); Καὶ μποροῦν τὰ «δύο») νὰ προκύπτουν τόσο λόγῳ τῆς πρόσθεσης ἢ τοῦ («πλησιάζεσθαι») δύο μονάδων ὅσο καὶ λόγῳ τῆς διχοτόμησης τοῦ ἑνός — καὶ ἄρα δύο ἀντίθετα (ἢ ἐννοῶδες καὶ ἢ σχίσαι) νὰ εἶναι αἰτίαι τοῦ αὐτοῦ;

Εἶναι προφανές ὅτι τέτοιου εἶδους ἐρωτήματα ἀπαιτοῦν τὸν ἐπιστικὸ λόγον τῆς Σοφιστικῆς: αὐτὸς εἶναι πού δίνει καὶ τὸ τελειωτικὸ χτύπημα στίς βεβαιώτητες τοῦ «κοινῶ νοῦ». Ὁ Σωκράτης δὲν ὑποπίπτει ὠστόσο στὸ λά-θος τῆς «μισολογίας» πού εἶχε προηγουμένως ἐνωρίτερα (89c κ.ε.), ἀλλὰ αἰτιά-ται ἑαυτὸν καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀρεγλίαν (90d). Καὶ πρὸ πάντων κατανοεῖ ὅτι ὁ Λόγος θὰ ἀποκρίσεται τίς ἐπιθέσεις τῆς Ἐριστικῆς, μόνον ἂν πᾶψει νὰ ἀνα-φέρεται ὡς αἰτία τοῦ («μεγαλύνεσθαι») τὸ «κεφάλαιον» καὶ ὡς αἰτία τοῦ «δύο») τῆ («μονάδα»), τὸ («πλησιάζεσθαι») ἢ τῆ «διχοτόμηση».

III

Ὁ Σωκράτης χάνει ἕνα δεύτερο βήμα, προσφεύγοντας στὴ φιλοσοφία τοῦ Ἀναξάγορα (97b-99c). Ὁ Κινάζομένιος φιλόσοφος θεωροῦσε τὸν *νοῦν* ὡς *πάντων αἴτιον*, καὶ τοῦτο συνιστοῦσε βεβαίως στὰ μέτρια τοῦ νεωποῦ Σω-κράτη *σημιαντικὴ πρόοδος* ἕνεκα τῶν (ἄλλων) φυσικῶν φιλοσόφων: ἀνέλεγε λοιπὸν ὅτι ὁ νοῦς θὰ «δικαιοσμοῖναι» τὰ πάντα κατὰ τὸν καλύτερο δυνάτων τρόπο, ὑποδεικνυόντας κάθε φορά τὸ ἀγίστον καὶ τὸ βέλτιστον ἐνὸς ἐκάστου τῶν ὄντων. Ἡ ἀνεφορά στὸ ἀγίστον καὶ βέλτιστον ὡς ἀντιγραφεῖα χάρακτι-ριστικὰ τῆς ἀλήθοῦς αἰτίας εἰσάγει τὴ φιλοσοφία στὴ φάση τῆς *τ ε λ ε ο λ ο γ ι α ς*. Ἐνῶ ἡ «φυσιολογία» ἀναζητοῦσε κυρίως τὸ διὰ τί γίγνεται τῶν ὄντων, ἡ τελεολογικὴ ἀναζήτησις ἐπιανερωμένη στὸ διὰ τί ἔσται, ἀφοῦ κυ-ρίως σὲ αὐτὸ τὸ ἐρώτημα προσφέρει ἀπάντησιν ἢ ἀγίστην καὶ βέλτιστην κα-τάστασιν ἐνὸς ὄντος. Καὶ αὐτὸ τὸ τί ἔσται (τὸ εἶδος, κατὰ τὴν ἀριστοτελικὴ ὀρολογία) συνυφαίνεται ἐδῶ ἀφορητὰ μὲ τὸ *οὐ ἔνεκα*, μὲ τὴν *causa finalis*: ἡ ἀγίστη καὶ βέλτιστη κατάσταση τῶν ὄντων δὲν μᾶς καθοδηγεῖ μόνον στὴν ἀναζήτησιν τῆς οὐσίας τους, ἀλλὰ προσδιορίζει καὶ τὴν ἀνάπτουσιν καὶ ἐξέ-λάξῃ τους.

Στὸν «δικὸ μου νοῦν» διὰ τοῦτα ἐπιμαρτυροῦν ἐκ πρώτης ὄψεως σωστά, προσθέτει ὁ Σωκράτης μὲ ἕνα ἀπὸ τὰ χάρακτρισματικὰ λογοτεχνικὰ του, καὶ περιγράφει πῶς ἀνέμενε τῶρα ἀπὸ τὸν νέο δάσκαλό του νὰ χάνει χροίση αὐτῆς τῆς παντοδύναμης («αἰτίας»)· τὸ σχῆμα καὶ ἡ θέση τῆς *Ἰγῆ* καὶ τοῦ Ἡλίου, ἢ φορὰ καὶ ἡ ταχύτητα τῶν ἀστέρων, διὰ τοῦτα θὰ ἔβρισκαν τὴν αἰτία τους, ἂν δείχναμε ὅτι συνιστοῦν τὴν ἀγίστην κατάσταση τοῦ καθενὸς ἀπὸ αὐτὰ τὰ

όντα. Δύο παράγωγα ἀξίζουν ἔδω τῆς προσοχῆς μας. Πρῶτον, τὰ ἐρωτήματα στὰ ὅποια ἀναμένεται νὰ ἀπαντηθεῖ ὁ ἀναξαρτοῦχος νοῦς εἶναι τὰ ἴδια ἐκείνα ἐρωτήματα τῆς «φυσιολογίας», πού ἐπικυέντρωνε τὴν προσοχή τῆς στὰ φυσικά φαινόμενα. Τὸ δεύτερο στάδιο τῆς ἐξέλιξης τῆς φιλοσοφίας φέρει φυσικά τὰ χαρακτηριστικά του πρῶτου. Δὲν συνιστᾷ ἀπόρριψή του, ἀλλὰ ἀκόμη τὰ χαρακτηριστικά του πρῶτου. Δεύτερον, δὲν μπορεῖ νὰ μὴ μᾶς προβληματίσει ἡ διαρκὴς ἐπιλόγησή του. Ἡ ἀπόρριψή του νού και τοῦ ἀπὸ αὐτὸν ἐκπροσωπούμενου βελτίστου, ὡς ἐνός *passé-partout*: ὡς μιᾶς αἰτίας πού ἀφορᾷ ἕκαστον *tout être* και συγχρόνως *κοινή πάντα τὰ ὄντα* (98D). Μπορεῖ ἴσως πρῶτα μία και ἡ αὐτῆ αἰτία νὰ θεμελιώσει και νὰ ἐξηγήσει τὴν ἀπειρη πολυαριθμότητα φαινομένων — φυσικῶν και ἡθικῶν;

Ἡ ἀνεπαρκεία τῆς προσέγγιστῆς τοῦ Ἀναξαρτοῦχο πιστεύουμε πῶς ὑποδηλώνεται ἡδη σὲ αὐτῆ τῆ φάση ὁ Σωκράτης προσιμᾷ ὡστόσο νὰ τοῖσι μιὰν ἄλλη πλευρά τῆς, πού εἶναι και ἡ σημερινότερη: Διψασμένος γιὰ ἀλήθεια παύει στὰ χέρια του τὸ σύγγραμμα, γιὰ νὰ διαπιστώσει τελικά ὅτι ὁ Κλαυδιανὸς δὲν κάνει καμμιὰ γρήση τοῦ νοῦ και τοῦ βελτίστου, ἀλλὰ ἐξηγεῖ τὰ φυσικά φαινόμενα καταφεύγοντας σὲ «ἀέρες, αἰθέρες και νερά». Τὴν ἀσυνέπεια τοῦτῆ διασαφηνίζει ἐνωιακά ὁ Σωκράτης διακρίνοντας μεταξύ *ἀναρχίας* και *συνθετίας* και ἀληθῶς και ἀληθῶς αἰτίας και παρὰ τὸν τρόπο τῆς πρῆξης: τὴν ἀπόφασή του νὰ παραμένει στῆ φυλακή και νὰ ὑποστῆ τῆ θανάτωσή του. Ἡ ἀναγκαιότητα σὺν θῆκῃ (*ἐκείνω ἄνευ οὗ τὸ αἶτιον οὐκ ἔν ποτ' εἶη αἶτιον*, 99D) ἀναφέρεται και «φυσικῶς» και «ὀνικῶς» πρὸς τὸ βελτίστον μιᾶς πρῆξης: στὰ ὅσα, τὰ νεῦρα και τὸς μῦες τοῦ Σωκράτη, ὡς «αἰτίες» τῆς παραμονῆς του στῆ φυλακή. Ἡ πραγματικὴ αἰτία ἀντιθετα, ἡ ὡς ἀληθῶς (98d) και τῶ *ὄντι αἰτία* (99D), ὀφείλει νὰ ἀναζητηθεῖ στὴν κρίση τοῦ Σωκράτη ὅτι ἡ παραμονὴ του εἶναι κάτι βελτίστον, δικαιότερον και κάλλιον ἀπὸ τὴν ἀπόδρασή του (99a).

Ἡ συνθήκη ἐκ τῶν ὄν οὐκ ἄνευ δὲν εἶναι πραγματικὴ αἰτία, ἀλλὰ ἀπὸ τὸς πρὸς τὸ βελτίστον τοῦ ἀληθῶς αἰτίου, ἀναγκαιὰ ἐξωτερικὴ συνστατικὴ πού ἐπιρέπει στὸ αἶτιο νὰ ἐνεργήσει. Καὶ ὅταν ἡ ἐπιλόγησή του νοῦ συνοδεύεται μόνο ἀπὸ τὴν παράθεση τέτοιου εἶδους συνθηκῶν (98e), μένει ὀυστατικὰ ἀνεργή, ἐκτίπεται σὲ ἀπλήρηματικὴ διαβεβαίωση χωρὶς κανένα οὐσιαστικὸ ἀποτέλεσμα, σὲ μεγαλοστομία και *καθολία τοῦ λόγου* (99D). Ἐνας θεῖος, ἐπὶ και πῶς ἄνευ δὲν ἀρκεῖ ἀπὸ μόνος του γιὰ νὰ ἐργηθεῖ τὴν ἐπιλόγησή τῆς φιλοσοφικῆς δραστηριότητῆς — ἐκτός ἀν πάσουμε νὰ τὸν ἀντιχωρήσουμε ὡς «ἀφορημένῃ» ἀρχῇ και τὸν ἐπιδέξουμε στὴν ἀναδητήση μιᾶς ἐπιλόγῆς «συγκρατούμενο-γενικό»: ὡς τὸν συλλάβουμε στίς ἐπὶ μέρους εἰδικῆς ἐκ-

4. Περὶ σημ. 2 ἀνωτέρω.

5. Ἀναφερόμαστε ἔδω στὴν ἐνεαμένη ἀντιδιαστολή τοῦ *Abstrakties* πρὸς τὸ *Konkretes-Allgemeines*.

φάνσεις του ὡς ἐκείντες βελτίστον. Οἱ «πολλοὶ» ἀντιθετα παραβλέπουν ὅτι ἡ ἀληθινὴ αἰτία κάθε ὄντος εἶναι αὐτῆ πού τὸ ἀποκαλύπτει ὡς τὸ ἐκείντες *ἀγαθὸν και δέον* συγχέουν ἀναγκαιὰ συνθήκη και ἀληθινὴ αἰτία, και βρίσκονται διαρκῶς ἐν σπῶσει — ἴσως ἐπειδὴ προσβλέπουν στὴν ἀλήθεια μόνο μὲ τὰ μάτια και τίς αἰσθήσεις.

IV

Ὁ Σωκράτης εἶχε πλέον «κουραστῆν» ἀπὸ τίς ἀναδητήσεις του. Δὲν ἀπορήματα ὡστόσο τὴν πορεία πού διήγυσε, δὲν τὴν ἀπώθει στὸν χῶρο τῆς λήθης, οὔτε παραλείπει νὰ συγκαταστήσει τὰ θετικὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀρητικῶν ἐμπειριῶν του: ἡ ἀναδητήση τοῦ ἀγαθοῦ και τοῦ δέοντος θὰ καθοδηγήσει τὴν τρίτη, τελειότητα και ἐπιτυχημένη προσπαθειά του νὰ προσεγγίσει τὴν ἀληθινὴ αἰτία — μιὰ προσπαθεια κατὰ τὴν ὅποια θὰ στηγηθεῖ στίς δικές του ἀποκαταστατικὰ δυνατόεις. Δαμβάνοντας τῆ μορφή ἐνός *θευτέρου πλοῦ* (99a-102a), ἡ φιλοσοφία τώρα ἐνηλικιώνεται και μετεξελίσσεται σὲ ἐγχειρήματα ἰδεῶν.

Ποιὸ εἶναι ἴσως τὸ ἀντικείμενο τῆς φιλοσοφίας τῶν ἰδεῶν, ποιὸ τὸ πεδίο τῆς, τί φιλοδοξεῖ νὰ περιγράψει και νὰ ἐξηγήσει; Ἐργαζομένη ἡ τρίτη αὐτῆ φάση τὰ ὄντα και φαινόμενα τοῦ κόσμου τοῦτο, σπρεφόμενη στὸν *ὕπερουδῶνον τόπον* ἐνός νέου πεδίου (τῶν ἰδεῶν), πού παραμένει «ἀγνώ», «ἀστράλι» και «ἀμόλυτον» ἀπὸ κάθε ἐπαφή μὲ τὸν κόσμο τῶν φαινομένων; Ἄς παραθέσουμε τὸ ἀπόσταγμα τῆς σωκρατικῆς ἐπιδιέξεως πού περιέχει τὴν περιφραγμὴν παραμολόση τῆς ἐκλειψῆς τοῦ ἡλίου:

«Ἐπειτα ἀπ' αὐτὰ λοιπὸν, ἀφοῦ ἀπόκαμα νὰ ἐξερῶ τὰ ὄντα, μοῦ φάνηκε σωστό νὰ προσεξῶ μὴπως πᾶσι καὶ ἐγὼ ἐκείνο πού παθεῖν οὐσιθεοῦν καὶ ἐξερῶ τὸν ἡλίο κατὰ τὴν ἐκλειψή του γιὰτὶ κάποιος κατὰ τὸς κατὰ παρόμοιο. Κι ἐγὼ κατὰ τὸν ἡλίο κατὰ τὸν εἰκόνα του σὸ νερό ἡ σὲ κατὰ παρόμοιο. Κι ἐγὼ κατὰ τὸν ἡλίο κατὰ τὸν εἰκόνα του σὸ νερό τὸς τυφλῶν ἐντελῶς στὴν ψυχή, βλέποντας τὰ παράγωγα μὲ τὰ μάτια και ἐπιχειρώντας νὰ τὰ ἀγγίξω μὲ τὴν καθεμιὰ ἀπὸ τίς αἰσθήσεις. Ἐκείνη λοιπὸν ἀναγκαιὸ νὰ καταφύγω σὸς λόγους, και σὲ αὐτοῦς νὰ ἐξερῶ τὴν ἀλήθεια τῶν ὄντων» (99d-e).

Ἡ παραμολόση αὐτῆ, μέσο τῆς ὁποίας ὁ Σωκράτης περιγράφει τὴ νέα φάση ἀναδητήσης τῆς ἀλήθειας, συναπαρτίζεται ἀπὸ τέσσερα στοιχεία: τὸν ἡλίο (πὸ συγκρατούμενα: τὸ φαινόμενο τῆς ἡλιακῆς ἐκλειψῆς), τὰ μάτια, τὴν τυφλότητα, και τὸ νερό ὡς κάτοτρο. Σὲ αὐτὰ τὰ στοιχεία τῆς παραμολόσης ἀντιστοιχοῦν τέσσερα στοιχεία τῆς παραμολοζόμενης γνωστικῆς διαδικασίας: στὸν ἡλίο ἀντιστοιχοῦν τὰ ὄντα, στὰ μάτια οἱ αἰσθήσεις ἐν γένει, στὴν

τύφλωση ή άγνοσία («τύφλωση τῆς ψυχῆς»), στὸ χάρτοτρο οἱ λόγοι. Τόσο στὸ ἐπίπεδο τῆς παρομοίωσης ὅσο καὶ σὲ ἐκείνο τοῦ («σημαιομένου») ἐπισημαίνονται οἱ κίνδυνοι ποὺ ἐλλοχεύουν στῆ χρήση ἐνὸς μέσου καὶ συνιστάται ἡ ἀντικατάστασή του ἀπὸ ἓνα ἄλλο, ἀσφαλέςτερο καὶ ἀποτελεσματικότερο: Στῆν παρομοίωση τὸ χάρτοτρο ἀντικαθίστᾷ τὴν ἀπ' εὐθείας ὁρατῶν ὀφθαλμῶν, στὸ «σημαιομένο» πεδίο τῆς γνώσεως οἱ λόγοι ἀντικαθίστανται στὴν αἰσθήσεις καὶ τὴς ἀντικαθίστουν. «Ὅπως ἴμας στῆν εἰκόνα μάλιστα καὶ χάρτοτρο ἀποβλέπουν στὸ αὐτό (στῆν παρατήρηση τῆς ἐκλειψῆς), ἔτσι καὶ στῆ γνώση αἰσθήσεις καὶ λόγοι ἔχουν $\chi \omicron \iota \nu \delta \delta \sigma \tau \acute{o} \chi \omicron$: τῆ σὺληψη τῆς ἀλήθειας τῶν ὄντων».

Ἡ τελευτάδα αὐτῆ διαπίστωση εἶναι μείζονος σημασίας γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ πλάτωνικῶν ἐργασμάτων τῶν ἰδεῶν: ἡ φιλοσοφία τῶν ἰδεῶν δὲν προσβλέπει σὲ ἓνα νέο, ἰδιαιτέρο ἀντικείμενο, σὲ «ὑπερβατικά» ὄντα καὶ σὲ νέες («ὑψηλές») πραγματικότητες· μοναδικὸ τῆς ζήτημένου εἶναι ὅ,τι καὶ οἱ αἰσθήσεις ἀπέβλεπαν νὰ συλλάβουν: ἡ πραγματικότητά του χάσιμος τοῦτου καὶ τῶν φαινομένων του — φυσικῶν καὶ ἡθικῶν. «Ὅπως οἱ κίνδυνοι τῆς παρατήρησης τοῦ ἡλίου διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ δὲν ὀδηγοῦν στῆν ἐγκατάλειψη τοῦ ἐργασίματος, ἔτσι καὶ ἡ ἀποτυχία τῆς αἰσθητικακῆς πρόσληψης τῶν φαινομένων δὲν ἐπιφέρει νὰ δηγήσει σὲ παραίτηση ἀπὸ αὐτὰ καὶ στροφή νὰ βλῆ ἀντικείμενα, ποὺ ὁ ἴδιος ὁ φιλόσοφος θὰ παρήγε, προκειμένου νὰ τὰ μετρχεῖται κατὰ βούλησιν. Αὐτὸ ποὺ ὁ φιλόσοφος ὀφείλει νὰ κάνει εἶναι νὰ ἀναδιαμορφώσει τὴν τακτικὴ του καὶ νὰ μεταλλάξει τὴν προσέγγισή του: «ὑποθέτων». «Ὅσο κι ἂν ὁ Σωκράτης ἀειήγηκε τὰ ὄντα σκοπῶν μὲ τὴς μεθόδους τῶν («φυσικῶν») καὶ τοῦ Ἀναξάγορα, δὲν διανοεῖται νὰ τὰ ἐκβάλει ἀπὸ τὸ πεδίο τῆς μελέτης του: ἀντίθετα, τὸ νέο του φιλοσοφικὸ πρόγραμμα ἐπιανεργώνεται ἐξίσου σὲ αὐτὰ τὰ ὄντα, στὰ πηδύματα ἐν γένει καὶ στῆν ἀλήθειαν τῶν ὄντων»⁶

6. Οἱ ὅροι εἶναι σοφὰ ἐπιλεγμένοι γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὸ συνολο τῶν φαινομένων στῆν πρὸ εὐραία γενικότητά του· δὲν προκαταλαμβάνουν, ἀποκαίονταν π.χ. τὰ «ὐσιὰ ὄντα» καὶ ὑποδεικνύοντας τὴς ἰδέες ὡς νέο ἀντικείμενο τῶν λόγων, ποὺ ἀντικαταστάσει πρὸς τὰ ὄντα/πηδύματα. «Ὅταν λοιπὸν ὁ Ἴ. Θεοδώρακόπουλος μεταφράζει τὰ ὄντα τοῦ 99δ ὡς «ὐσιὰ ὄντα» καὶ τὰ πηδύματα τοῦ 99ε ὡς «ὐσιὰ πηδύματα» [Ἐπιστολὴ στὸν Πλάτωνα, Ἀθήνα 31958, σ. 156], προβάλλει σὲ προσθήκας ποὺ πιστεύουμε ὅτι ἀντιβαδίζουν τόσο στὸ γράμμα τοῦ κειμένου ὅσο καὶ στὸ πνεῦμα τῆς παρομοίωσης. Τὸ μὲν κείμενο δὲν ἐπιφέρει τὴν ἀποβολὴ τῶν ἐν γένει ὄντων ἀπὸ τὸν ὀφθαλμὸν τῶν λόγων, ἀφοῦ ἴμας ἐπιφέρει τὴν ἀποβολὴ τῶν ἐν γένει ὄντων ἀπὸ τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ἀληθείας τῶν ὄντων (99ε). Ἀλλὰ καὶ ἡ παρομοίωση, ἂν κατανοηθεῖ ὀρθά, δὲν ἐπιφέρει νὰ ἀντικατασταθῶν τὰ ὄντα καὶ τὰ πηδύματα πρὸς τοὺς λόγους καὶ τὴς ἰδέες: «Ὅπως τὸ χάρτοτρο δὲν χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ δοῦμε κατὰ διαφορτικῶν, ἀλλὰ τὸ ἴδιο πᾶντα φαινόμενο τῆς ἐκλειψῆς τοῦ ἡλίου, ἔτσι καὶ οἱ λόγοι δὲν ἀποσπρέφονται ἀπὸ τὰ ὄντα ἐν γένει, ἀλλὰ τὰ προσεγγίζουν μὲ διαφορικῶν τρόπο ἀπ' ὅτι οἱ αἰσθήσεις».

«Ὅπως ἴμας ἡ παρομοίωση ποὺ χρησιμοποιήθηκε νὰ μὴν εἶναι ἐπελθῶς ὀρθή), συνεχίζει ὁ Σωκράτης. «Ἰταρὶ δὲν δέχομαι διόλου, πῶς ὅποιος ἐξετάζει τὰ ὄντα μέσα στοὺς λόγους τὰ ἐξετάζει πρὸ πολλῶν μέσα σὲ εἰκόνας ἀπὸ ἐκείνων ποὺ τὰ ἐξετάζει ἐν ἔργῳ» (99e-100a). Ἡ παλαιὰ ἀντίθεση λόγων-ἔργῳ δὲν ἔχει προφανῶς εἶδῶ τὸ παραδοσιακὸ τῆς νόημα, ὑποδηλώνοντας μὲν ἀντικαταβολὴ λόγων/θεωρίας καὶ πράξης καὶ τὴν ἀνωτέροτητα τῆς τελευταίας· τὰ ἔργῳ δὲν παρατίμουν στὸ πεδίο τῆς πράξης, ἀλλὰ δηλώνουν ὅ,τι καὶ τὰ ἴμας τῆς παρομοίωσης: τὴν αἰσθητικακῆ πρόσληψη τῶν ὄντων. Ὁ Σωκράτης ἐπιθυμεῖ εἶδῶ νὰ ἀποκόψει μιὰν εὐνογορακῆ ἔνσταση: Ἡ εἰκόνα τῶν ὄντων ἐμφανίζεται συνήθως ὑποδεέστερη τῶν ὄντων καθ' ἑαυτὰ, ὅπως καὶ τὸ χάρτοτρο εἶναι κατ' ἀρχὴν ὑποκατάστατο τῶν ματιῶν καὶ τῆς ἄμεσης ἔρασης· μὴπως λοιπὸν καὶ οἱ λόγοι ὡς εἰκόνας εἶναι μέσο σὺληψῆς τῆς ἀλήθειας τῶν ὄντων κατώτερο τῆς ἄμεστότητας τῶν αἰσθήσεων, μὴπως ἀποτελοῦν λῆση ἀνάρτης, καὶ ἡ κατανυγὴ σὲ αὐτοὺς ὑποχώρηση ἔναντι τῶν δυνατῶν ποὺ συνωτήσαμε καὶ συμβασίμῳ μὲ τὸ μὴ-χεῖρον; «Ὀχι, ἀπαντᾷ ἀποφασιστικὰ ὁ Σωκράτης! Οἱ λόγοι δὲν εἶναι περισσότερο εἰκονοειδῆ ἀπὸ τὰ ἔργῳ/αἰσθήσεις, δὲν εἶναι ἄρα ὑποδεέστεροι, οὔτε κατὰ ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ ἀποχωριστοῦμε μὲ τὴν πρῶτη εὐκαιρία, ἐπιανεργόμενοι στῆν ἄμεστότητα».

«Οἱ λόγοι δὲν εἶναι πρὸ εἰκονοειδῆς ἀπὸ τὰ ἔργῳ». Σημαίνει τοῦτο ἀπλῶς ὅτι τὰ «ἔργῳ» εἶναι τουλάχιστον ἐξίσου εἰκονοειδῆ μὲ τοὺς λόγους; Ἡ μὴπως στῆν περίπτωσή μας δὲν ὑφίστανται καὶ «ἔργῳ», δὲν ὑφίσταται πρὸς προσέγγισι τῶν ὄντων ἄλλο ἀπὸ τοὺς λόγους, ὅπως καὶ ὁ χαρακτηρισμός τους ὡς εἰκόνας δὲν ὑποδηλώνει ἀτέλεια, μειονεκτικότητά, ὑστέρηση ἢ ἀπαξία; Ἡ δευτέρα ἐκδοχὴ θὰ ἐπιβεβαίωσει τὴν πλήρη ἰσχύ τῆς παρομοίωσης, καὶ ἡ σχετικὴ ἐπιφύλαξη τοῦ Σωκράτη θὰ ἀποδεικνύσαν εἰρωνικῆ μετριοφροσύνη: Πράγματι, ἡ παρομοίωση ἦταν ἀπολύτως ὀρθή, διότι καὶ στῆν περίπτωση τῆς τὸ χάρτοτρο δὲν εἶναι («περισσότερο εἰκονοειδῆς») — καὶ ἄρα κατώτερο — τῶν ματιῶν, ἀλλὰ τὸ $\mu \omicron \nu \alpha \delta \iota \chi \acute{o} \mu \acute{\epsilon} \sigma \omicron$ ποὺ διαθέτουμε γιὰ νὰ παρατηροῦμε τὴν ἐκλειψὴ χωρὶς νὰ θέτουμε τὴν ὄρασή μας σὲ κίνδυνο. Τὰ ὄντα ὑπάρουν βεβαίως καὶ χωρὶς τοὺς λόγους, καὶ μὲ αὐτὴν τὴν ἔννοια ὁ Πλάτων θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηριθεῖ ὡς «ρεαλιστής». Βεβαίως, τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴν realitas τῶν ὄντων οὐδέποτε τὸν ἀπασχολήσε· γενικότερα, ἡ realitas τῶν ὄντων οὐδέποτε ἀμφισβητήθηκε ἀπὸ τὴν φιλοσοφία τῆς ἀλλοιολογίας ἀρχαίας. Ἡ ὑπαρξὴ τῶν ὄντων ἐκλειψάντων πάντως ὡς δευτέρου, καὶ ὁ φιλοσοφικὸς στοχασμὸς σπερσφταν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς στὸ κατ' ἐξοχὴν φιλοσοφικὸ πρόβλημα τῆς πρόσβασης μας σὲ αὐτὰ καὶ στῆν ἀλήθειά τους, χωρὶς νὰ σκεταῖ τὴ ζωντανότητά του σὲ προσπαθείας («ἀποδείξει») τῆς ὑπαρξῆς τῶν ὄντων ἐν γένει. Χωρὶς ὄντα δὲν ὑπάρχουν λόγοι, χωρὶς λόγους δὲν ὑπάρχει ἀλήθεια τῶν ὄντων: τοῦτο εἶναι τὸ κεντρικὸ νόημα

τῆς παρομοίωσης τῆς ἐκλειψῆς.⁷ Οἱ «εἰκόνες τῶν λόγων» εἶναι τὸ μοναδικὸ μέσο ποῦ διαθέτουμε γιὰ νὰ προσεγγίσουμε τὴν ἀλήθεια τῶν ὄντων, καὶ ἵπὸ μίαν ἐκείνη δὲν εἶναι διόλου εἰκόνες — δὲν εἶναι μιὰ λύση ἀνάγκης ποῦ ὑποκαθιστᾷ κάποιον ἄλλο τρόπο πρόσβασης στὰ ὄντα, καθὼς τέτοιος τρόπος δὲν ὑπάρχει: τὰ «παθήματα» τοῦ Σωκράτη σχετικὰ μὲ τὴν *περὶ φύσεως ἰστροβίαν* τοῦ διδάξαν ἵπτι οἱ αἰσθησεῖς εἶναι ἀπολύτως ἀνίκανες νὰ παράσχουν μιὰ τέτοια πρόσβαση. Ὅπως ἡ «ἀλήθεια» τῆς ἐκλειψῆς ἐμφανίζεται μόνο στὸ κάτοπτρο τοῦ νεροῦ, ἔτσι καὶ ἡ ἀλήθεια τῶν ὄντων ἐν γένει μὲς ἀποκαλύπτεται διὰ τῶν λόγων — καὶ διὰ τῶν ἰδεῶν, τὶς ὁποῖες αὐτὸ («ὑπο-θέτου»). Οἱ λόγοι δὲν εἶναι ἐπιμενῶς συνηθισμένες εἰκόνες-τύπος, διότι τὰ ὄντα ποῦ «ἀπεικονίζονται» δὲν ἐμφανίζονται παρὰ μέσα τους: μόνο ἐντὸς τῶν λόγων ἀποκτονὴ σχῆμα, ὄντοτητα, ἴδιαν ὑπόσταση καὶ περιεχόμενο, μόνο ἐντὸς τους συλλαμβάνεται, ἀποκαλύπτεται, περιγράφεται καὶ προσδιορίζεται τὸ τί ἔστιν καὶ ἡ αἰτία ἐνὸς ἐκείνου.

Μὲ τὸν *δευτερον πλοῦν* ὁ Σωκράτης ἐμμένει σ τ ὂ ν ἱ δ ι ο σ τ ὅ χ ο ποῦ εἶχαν καὶ οἱ προηγούμενοι *πρωτοὶ πλόες* του: στὴ συνάληψη τοῦ συνόλου τῶν φαινόμενων (φυσικῶν, π.χ. θέση καὶ σχῆμα τῆς Γῆς, καὶ ἡθικῶν, π.χ. ἀπόφαση τοῦ Σωκράτη νὰ ὑπακούσει στὴν καταδικαστικὴ ἀπόφαση τοῦ δικαστηρίου) καὶ στὴν ἀνάδειξη τῶν αἰτίων τους. Ἄς μὴν ξεχνῶμεν ὅτι σκοπὸς τοῦ Σωκράτη εἶναι ἡ «συνολικὴ πραγμάτευση τῆς αἰτίας γενέσεως καὶ φθορᾶς» (96a), καὶ ἵπτι καὶ οἱ τρεῖς σταθμοὶ τῆς πνευματικῆς του πορείας περιγράφουν τὴν προσάθεια ἐκλήρωσης αὐτῆς τῆς ἀποστολῆς. Ὁ *δευτερος πλοῦς* δὲν ἐγκαταλείπει τὸν στόχο τῆς γνώσης τῶν αἰτίων ἐκείνου, διὰ τί γίνονται ἐκαστον καὶ διὰ τί ἀνολίγεται καὶ διὰ τί ἔστιν (96a), ἀλλὰ μετέρχεται ἐκείνη μέση γιὰ τὴν ἐκπλήρωσή του. Αὐτὸ εἶναι ἐξ ἄλλου καὶ τὸ κυριώτερον νόημα κάθε *δευτερου πλοῦ* ἐν γένει: Ὅταν ἡ πρώτη προσάθεια ἀποτύχει μὲ τὰ ἱστία ἀποτυγχάνει λόγω ἀπνοίας ἢ ἀπουσίας εὐνοϊκῶν ἀνέμων, τὸ πλήρωμα δὲν ἐγκαταλείπει τὴν προσπάθειά του, οὔτε προσαρμόζει τὴν πορεία του στὶς διαθέσεις τοῦ Αἰόλου· ἐπιτρέφει ἀντίθετα στὸ λιμάνι, ἐγκαθιστᾷ τὸ κουπιὰ καὶ ἀποπλέει ἐκ νέου. Ὁ *δευτερος πλοῦς* εἶναι βέβαια πὸ ἐπίτηδες, ἐγγυᾶται ὠστόσο τὴν ἀπόφασή του. Καὶ πάλιν, ὁ *δευτερος πλοῦς* τοῦ Σωκράτη δὲν συνιστᾷ ἐπ' οὐδενὶ εἶνε «second-best sailing», μιὰ λύση ἀνάγκης ποῦ προσφέρει διέξοδο ἀπὸ τὴν ἀμηχανία, καὶ ποῦ ὠστόσο καλὸ θὰ ἦταν νὰ εἶχε ἀποφευχθεῖ. Ὅπως εἰδικῶς, τὰ κουπιὰ τῶν λόγων δὲν ὑποκαθιστοῦν κάποια ἱστία, διότι στὴ φιλσοσοφία δὲν ὑφί-

σταται ἱστία ποῦ θὰ μὲς ὀδηγοῦσαν ἐκαστα στὸν ποσορισμὸ μας. Οἱ αἰσθησεῖς δὲν ὀδηγοῦν στὸν ποσορισμὸ μας, ἀλλὰ στὴν τύφλωσή μας. Ὁ λόγος τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἐκ φύσεως ἐπίτηδες καὶ κοπιώδης, ἡ διὰ τῶν λόγων πορεία ὠστόσο δὲν εἶναι «the second-best», ἀλλὰ ἀπλῶς «the best»: εἶναι ἡ βέλτεστη, διότι εἶναι ἡ μόνη.

Υ

Τὸ περιεχόμενο τοῦ *δευτερου πλοῦ* συνοψίζεται σὲ μιὰ «ὑπόθεση»: στὴν «ὑπόθεση τῶν ἰδεῶν». Ἡ *ὑπόθεσις* αὐτῆ δὲν εἶναι μιὰ hypothesis ἢ Hypothesis, μιὰ ὑποθετικὴ assumption ἢ Annahme· δὲν εἶναι ἕνας ἱσχυρισμὸς, μιὰ σκέψη ἢ «ὑπόθεση ἐργασίας» ποῦ ἀντιβρίσκει ἐπιλέγουμε ἢ ποῦ τυχαῖα καὶ δοκιμαστικὰ διατυπώνουμε, προκειμένου νὰ τὴν ἐπιβεβαιώσουμε ἢ νὰ τὴν ἀπορρίψουμε· δὲν εἶναι μιὰ conjecture, ποῦ ὀφείλει νὰ ὑποβληθεῖ στὴν ἐπιχειρηθὴ διαδίκασία τοῦ trial-and-error. Ἡ σωκρατικὴ *ὑπόθεσις* εἶναι κάτι ποῦ ὑπο-τίθεται, ποῦ τίθεται ὡς βάση καὶ θεμέλιο κάθε περαιτέρω γνώσης, ἐκφρασεῖς καὶ συλλογισμοῦ: «Ἵπο-θέτουτας κάθε φορά τὸν λόγον ἐκεῖνο ποῦ κρῖναι ὡς πὸ ἱσχυρὸ, ὅσα βρίσκει πῶς συμφωνοῦν μὲ αὐτὸν τὰ θέτω ὡς ἀληθῆ — ὅσον ἀφορᾷ στὴν αἰτία καὶ ὅσα ἴδιαν ἀλλὰ. Ὅσα ὅμως δὲν συμφωνοῦν, τὰ θεωρῶ ἀναλήθη» (100a).

Ἡ *ὑπόθεσις*, ὁ ἐργασμενέστατος λόγος ποῦ ὑπο-τίθεται κάθε φορά ὁ Σωκράτης, δὲν συνιστᾷ ἐπίδικον ἀντικείμενο συζήτησης, ἀναζήτησης ἢ διαπραγμάτευσης, ἀλλὰ μέτρο κρίσης καὶ κατευθυντήρια ἀρχὴ κάθε ἄλλου λόγου, ἀντιλόγου ἢ διαλόγου. Ἄν ὁ «ἱσχυρότατος λόγος» βρεθεῖ σὲ ἀντίθεση μὲ κάποιον ἄλλο, ἢ καὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους λόγους, δὲν θὰ ρεθεῖ αὐτὸς ἵπτι ἀμφισβήτησιν, ἀλλὰ οἱ ἀντικείμενοι λόγοι. Ἀκόμη καὶ ἂν τὸ ἀπαρήσων οἱ συνδιαλεγόμενοι, ὁ Σωκράτης οὐδέποτε θὰ δεχθεῖ νὰ διαπραγματευθεῖ τὸν «ἱσχυρότατον λόγον» του· μᾶλλον θὰ παραιτηθεῖ ἀπὸ τὴ συζήτηση, ἐκφέροντας τὸ περιήρημα *χαίρειν ἑώμεν*. Ὁ περιήρημος σωματικῶς (ἐλέγχος) συναρτᾷ ἐδῶ τὰ ὅρια του, καὶ διακόπτεται. Πρὸς τί ὅμως αὐτῆ ἢ δογματικὴ ἐμμονή;

Ὁ πὸ παθιασμένους ἔραστης τοῦ διαλόγου ποῦ ἀνεδίει ποτε ἢ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας δὲν ἀναζητεῖ τὸν διάλογο πᾶση θυσία, διότι γνωρίζει πῶς κάθε διάλογος προϋποθέτει τὴν ἀπόδοξή κάποιου ἐλάγιωτων κοινῶν προϋποθέσεων ἐκ μέρους τῶν συνδιαλεγομένων — τὴν ὑπαρέξη ἐνὸς κοινῶ ἐδῶφους, ἐπὶ τοῦ ὅποιου θὰ μπορέσουν νὰ κινήθων.⁸ Ἀπὸ αὐτῆ τῆ σκοπιὰ, ἢ

8. Οἱ συζητήσεως τοῦ Σωκράτη ποῦ σκηνοθετεῖ ὁ Πλάτων δὲν ἐπιτελοῦνται στὸ ἀποσπασμένο περιβάλλον μιᾶς ἀτιμωσιακῆς ἀμηχανίας ἀπὸ προϋποθέσεις, συμπεριλαμβανομένης τῆς γλωσσικῆς ἢ πνευματικῆς ἀνισότητος — καὶ γ' αὐτὸ εἶναι πρᾶγμα-ποῦ διὰ τὸν Πλάτωνα, καὶ ὅχι «δύσκολα ἐπιλυσιμὰς κατὰστάσεως», ὅπως ἐκείνης ποῦ οἱ ἐκ-φραζόμενοι συζητοῦν μὲς μεταξὺ ἐπιθυμοῦν νὰ περιηρῶν, πασχίζοντας νὰ τὶς διατη-

7. Ἐντὸς τῆς παρομοίωσης θὰ μπορούσαμε ἀντίστοιχα νὰ ἐπισημάνουμε: Χωρὶς ἐκ-καλεῖν δὲν ὑπάρχει ἡ εἰκόνα τῆς, χωρὶς τὴν εἰκόνα ποῦ παρῆγει τὸ κάτοπτρο δὲν ὑπάρχει πρὸσάληξη τῆς ἐκλειψῆς. Τὸ ἐπὶ τῆμα «ὑφίσταται πρᾶγμα τὸ φαινόμενο τῆς ἐκλειψῆς» δὲν τίθεται βέβαια οὔτε ἐδῶ, σημασία ἔχει ἀποκαλεστικὰ τὸ *δευτερο σκέλος* τῆς ἐπισημάνσεως, ποῦ ὑπογραμμίζει τὸν ρόλο τοῦ κατόπτρου.

ἐπιμονή του πλάτωνικου Σωκράτη στο ἀδιαπραγμάτευτο του «ισχυρότατου λόγου» του ἐμφανίζεται κατανοητή και δικαιολογημένη. Καθίσταται ὅμως ἐπιβεβλημένη, ἂν δοῦμε ποιό είναι τὸ περιεχόμενο του «ισχυρότατου λόγου»:

«Θέλω ὅμως νὰ σοῦ πῶ καθαρὰ τί ἔνοω, γιὰ τὴ νομίμω πὼς τῶρα δὲν καταλαμβάνεις. — Ὅχι, μὰ τὸν Δία, εἶπε ὁ Κέβης, ὄχι ποὺ καθά. — Μὰ δὲν εἶναι δὲ και τίποτα καινούργιο αὐτὸ ποὺ λέω, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ πάντοτε στὸ παρεθὸν και κατὰ τὴν προηγούμενη συζήτηση μὲς δὲν ἔπαυα νὰ ὑποστηρίξω. Ἐπιχειρῶ νὰ σοῦ φανερώσω τὸ εἶδος τῆς αἰτίας ποὺ μὲ ἔχει ἀπασχολήσει, καὶ ἐργαίαι πάλι σ' ἐκεῖνα τὰ πολυθρήνητα καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ξεκινῶ, ὑπο-θέτοντας πὼς ὑπάρχει κατὰ Ἰσραῖο αὐτὸ καθ' αὐτό, και κατὰ Κασὶο και Μεγάλο, καὶ θὰ ε' ἀλλω (100a-b).

Ἐπιβεβλημένη είναι ἡ ἐπιμονή του Σωκράτη στὸν ἀδιαπραγμάτευτο και ἀναπαύωτο χαρακτήρα του «ισχυρότατου λόγου» του, διότι αὐτὸς περιέχει τὴν προϋπόθεση και τὸ θεμέλιο ὄχι μόνο τῶν δικῶν του ἀναζητήσεων, ἀλλὰ και κάθε λόγου, διαλόγου, συζήτησης, συνδιάλεξης, ἀντιπραπόθεσης, ἁμυνήσης και διαφωσίας ἐν γένει. — διότι ἀναφέρεται στὴν ὑπόθεση τῶν ἰδῶν. Ὁ «ισχυρότατος λόγος» δὲν είναι δογματικὴ προσοδύληση σὲ μιὰ τυχαία προκειμένη, ἀλλὰ ἡ ἐκπλήρωση τῆς *conditio sine qua non* κάθε συζήτησης, λόγου και διαλόγου· διότι τὶ ἀλλο ἀπὸ τὴν ὑπαφῆ ἐνός «Ἰσραῖο αὐτοῦ καθ' αὐτό» θὰ μπορούσε νὰ ἀποτελέσει τὴ νοηματικὴ ἔστια στὴν ὅποια ἀναφέρεται ἀποβλεπτικά κάθε χαρακτήριμὸς ἐνός ἐπι μέρους ὄντος ὡς ὠραῖο: Ἦ ἀλλο θὰ μπορούσε νὰ «δῶσει λόγον» γιὰ τὸ τί ἔστιν αὐτοῦ ἢ ἐκεῖνου τοῦ ὠραῖο ἀντικειμένου, ἂν ὄχι ἡ ἰδέα του Ἰσραῖο ὡς αἰτία τῆς ὠραϊότητάς του:

«Ἄν ἐκτός ἀπὸ τὸ Ἰσραῖο αὐτὸ καθ' αὐτὸ ὑπάρχει και κατὰ ἀλλο ὠραῖο, τοῦτο δὲν μπορεῖ γιὰ καιμὶ ἀλλο αἰτία νὰ εἶναι ὠραῖο, παρὰ γιὰ τὴ μετέχει σ' ἐκεῖνο τὸ Ἰσραῖο [...]. Δὲν καταλαμβάνω λοιπὸν πᾶσαν τὴς ἀλλες αἰτίας τὴς σφεδῆς, οὔτε μισοῶ νὰ τὴς κατανοήσω· ἀλλ' ἂν καιεῖς μὲν λέει ὅτι κατὰ εἶναι ὠραῖο ἐπειδὴ ἔχει λουλουδῆνο χρῶμα ἢ μορφή ἢ κατὰ παρόμοιο, τότε δὲ αὐτὰ τὰ παρὰ τὰ, γιὰ τὴ μετέχει καὶ μὲν ἀπὸ τὴ ἀνλοικὰ και ἴσως με ἀφῆεια σὲ τοῦτο τὸ δικό μου: ὅτι τίποτε ἀλλο δὲν τὸ κάνει ὠραῖο ἀπὸ ἐκεῖνο του Ἰσραῖο τὴν παρούσα ἢ τὴν καινωσία, με ὅποιοι τρόπο και ἀπ' ὅπου καὶ ἂν ἐρχεται αὐτὴ. Στὸν τρόπο δὲν ἐπιμένω, ὅμως ἐπιμένω ὅτι θὰ τὰ ὠραῖα γίνονται ὠραῖα λόγω τοῦ Ἰσραῖο του μὲν καινεταῖ ἢ πὸ ἀσφαλῆς ἀπάντηση στὸν ἑαυτό μου

ρήσον ἀνέπαρες «ὄχι μόνο ἀπὸ ἐξωτερικῆς τυχαῆς ἐπιρροῆς, ἀλλὰ και ἀπὸ κατανοητῶν του προέχοντα ἀπὸ τῆς ἰδέας τῆς δομῆς τῆς ἐκκοινωνίας» (Habermas, «Wahrheitstheorien», στὸ *Vorstudien und Ergänzungen zur Theorie des kommunikativen Handelns*, Frankfurt 1984, σ. 177).

και στοὺς ἀλλοι. Καὶ ὅσο καιριέμαι ἀπ' αὐτὸ πιστεύω πὼς δὲν θὰ πέσω ποτέ, ἀλλὰ εἶναι ἀσφαλῆς νὰ ἀποκαίνωμαι και στὸν ἑαυτό μου και στοὺς ἀλλοι, ὅτι τὰ ὠραῖα εἶναι ὠραῖα λόγω τοῦ Ἰσραῖο» (100b-d).

Ἡ οὐσιώδης και ἀνεπιτακτάστατη λειτουργία τῆς ἰδέας ἐμφανίζεται ἐδῶ ὀλοθάρα: δὲν συνιστᾷ μιὰν ὑπερβατικὴ χειροποίητη ὑπόσταση σὲ καιποιο ὑπεροχῶν τῶν ὄντων,⁹ ἀλλὰ εἶνα ὑπο-θετικὸ α ἰ τ η μ α τ ο ὦ λ ὄ ο υ, ποὺ μόνο αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἀναλάβει και νὰ ἐκπληρώσει τὸν ρόλο τῆς αἰτίας, «οὐδὸντας λόγον» γιὰ τὸ τί ἔστιν τῶν ὄντων. Οἱ ἰδέες εἶναι ἐκεῖνες οἱ οὐσιώδεις ὑποστάσεις ποὺ μετακινῶνται στὰ ὄντα τὴν οὐσία τους, και ὑπο-τίθενται με μοναδικὸ σκοπὸ νὰ ἐκπληρώσουν τὴ λειτουργία τους ὡς ἔστιαν μετέξω τῶν ὄντων. Ὁ περιφημὸς *χωρισμός* δὲν εἶναι παρὰ εἶνα ὅτιμα ποὺ διασφαλίζει τὴν ἰδίαν ὑπόσταση αὐτῶν τῶν ἔστιων, προκειμένου νὰ τοὺς ἐπιτρέψει νὰ ἐκπληρώσουν τὴ μεθεκτικὴ ἀποστολή τους. Ὁ Πλάτων οὐδέποτε ἀνέπτρεψε μιὰ ὀλοθασκαλία τῶν ὄντων ὡς ὀλοθῶν. Οἱ ἰδέες δὲν συνιστοῦν εἶνα ἰδιαιτέρο («δευτέρο ὀλοθῶν»), διότι τοῦτο θὰ ἀντέβαινε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς στὴν ἀσυμβατότητά τους με κάθε εἶνα ὄλοθῶν και χρονο. Οἱ ἰδέες δὲν βρίσκονται ἐν τῆ ὄλοθῶ, οὔτε ὅλοθῶς και ἀποτελοῦν καιποιο *νόημα ἐν ψυχῶις*. Στὸν *Παμενίδη* ὁ Σωκράτης ἦταν ἀρεκετὰ προκειμένου γιὰ νὰ ἀντιληφθεῖ τὰ ἀδιέξοδα και τῶν ὄντων ὄλο ἐκδοχῶν αὐτοῦ τοῦ διλήμματος,¹⁰ με συγχρόνως και ποὺ νῶς γιὰ νὰ βρεῖ τὴν ὀρθὴ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα γιὰ τὸν ὄλοθῶ και τὸ πεδίο τῶν ἰδῶν. Ἦ ὄλοθῶ, λίγο πρὶν πεθῶ, μπορεῖ νὰ διατυπώσει με ἀρεκετὴ σαφήεια τὴν ἀπάντηση, στὴ φιλοσοφικὴ διαλήκη τῆς αὐτοβιογραφίας του: Οἱ ἰδέες δὲν βρίσκονται οὔτε ἐν ψυχῶις οὔτε ἐν τῆ ὄλοθῶ, ἀλλὰ ἐν τοῖς ὄλοθῶις.

Αὐτὸ τὸ ἐν τοῖς ὄλοθῶις δὲν ὑποδηλώνει βέβαια καιποια ὑπέψηση. Οἱ ὄλοθῶις δὲν ἐπιτρέπεται νὰ θεωρηθῶν ὡς ὑποδεστῆροι καιποιας ἐξω-λογικῆς ἀ-λογῆς παραγματικότητας, ἀλλὰ συνιστοῦν τὸν μοναδικὸ τρόπο συνλήψης τῆς πραγματικότητας τῶν ὄντων. Δὲν ὑποκαθίστανται ἀπὸ τὸ ἐν τῆ ὄλοθῶις ἢ ἀπὸ τὴν ἀναλήψη μιᾶς ἁμσης πρόσβασης στὰ καινόμενα· εἶναι ἢ εἶκόνα ἐνός ὀλοθῶις, ὁ ὀλοθῶις μιᾶς ἀποκαλύπτεται μόνο ἐντός τους. Ἐξίσου ὀλοθῶις εἶναι ὅλοθῶις και ἰδιωτικῶς ὄλοθῶις μιᾶς ἐξατομικευμένης συνείδησης, ἢ ὀποια παρὰ γι ἀρ ἑαυ-τῆς και ἐν τῆ ψυχῆ τὰ νοήματα, τὴς ἰδέας και τῆ δεγματικότητά τους. Οἱ ὑπο-θέτοντες ὄλοθῶις εἶναι ὄλοθῶις ὀλοθῶις: παρὰ εἶναι στὸ εἶναι, και οἱ ὑπο-τίθεντες ἰδέες εἶναι τὰ ὄντα κατ' ἐξοχήν, τὰ ἀναφῶς ὄντα. Ὁ πᾶσων-νικὸς ὄλοθῶις εἰκονίζει κατὰ ποὺ μόνο νὰ ἀπεικονισθεῖ μπορεῖ, ἀποσποῖ ὄλοθῶις στὸ εἰκονιζόμενο — και μόνο σὲ αὐτό. Ἦ εἶναι ἀποκαλύπτεται μόνο στοὺς

9. Τὸ σκεπτό ὄλοθῶις τοῦ *Θαῖδον* (247c) ἔχει βεβαίως μωθὸ και χαρακτήρα.

10. Περ. Παμ. 139b-139a.

λόγους, οι λόγοι στρέφονται άποικειοτικά στο Είναι. Αυτό ή διαλεκτική σχέση δύληγοπαταμότης και δύληλεξέφτησης δίεπει άρ' άκου εις άκρον τήν παλαιωική διαλεκτική σύλληψη τών ιδεών ώς έν-λόγων.

Με τήν είνωνική μετριοφροσύνη του, ό Σωκράτης χροακτορρίξει τόν «λογυρότατο λόγο» του ώς «άσφαλέστατο» μέν, συγγρόνας όμως και ώς «άπλοχό» και «άφελή». Παράγματι, δύλλοι «σοφοί» και πολυπρόφύμους στο-χαστές θά άντικρίζαν στη μονότονη διαβεβαίωση ότι «τό χ είναι φ λόγω του Φ» μιάν άχρηστη, μάταια και περιττή κενολογία. Τήν αίτία τής άφαιό-τητας ένός πόδου θά τήν άναζητούσαν πιθανώς στο κώκκινο χρώμα του ή στο σχήμα τών πετρώων του. *Αν όμως τό κόκκινο χρώμα είναι αίτια άφαιό-τητας, γιατί δεν είναι άφαιό και τό θέαμα του αίματος που πέει άπο τις σάφες ένός έτοιμοθάνατου τραυματία; Και γιατί άπέφυχαν διας οι άνα τούς αιώνας άποπειρες διατύπωσης κανόνων που προσδιορίζουν τί είναι άφαιό, δικαιώνοντας τελικά τόν Κανί, που υποστήριζε ότι «δέν μπορεί νά υπάξει άντικειμενικός κανόνας του γούστου που νά καθορίζει μέσφ έννοιαν τί είναι άφαιό», και ότι «τό ύψιστο πρότυπο, τό ύπόδειγμα του γούστου δεν είναι παρά μιά ιδέα»¹¹ — δικαιώνοντας όμως συγγρόνας και τόν Πλάτωνα, που έπέμπε ότι μοναδική αίτια τής άφαιότητας είναι ή μετοχή στο Όρατό αυτό και αυτό;

Οι «κοιμησύνου»¹² σοφοί και οι «σοφές αίτεες» άς σωπάσουν λοιπόν γιά λήν, άς σταματήσουν νά παρεμβάλλουν τή ματαιοδείξια τους κι άς άφουγ-κασθούν τόν σωκρατικό λόγο, που πάει ένα βήμα πίσω άπο αυτός. Ό πλά-κτικός Σωκράτης ούδέποτε λοχυρίστηκε ότι ή φιλοσοφία έξανυλείται σε προτάσεις του τύπου «τό χ είναι φ λόγω του Φ», και ό λόγος του συνήθως έπυλίζει άπο μιά «σοφία» που υπερβαίνει κατá πολλν αυτόν τή μονότονη διαβεβαίωση. Με τήν τωρινή του έπιδειξν όμως δεν άποβλήσει σε μιά έπι-δειξη σοφίας και στοχαστικής δεινότητας. Στρέφει τό βλέμμα του προς τά πίσω, άφήνοντας στους φίλους του ώς αιώνα παρραταρόχηκη τό συμπυκνω-μένο νόημα του διαβήματος που έπεχείρησε πολλά χρόνια πριν, και στο όποιο «πάντοτε, και τότε και τώρα» έμεινε πιστός. *Η θεμελιωκή αυτή ύπόθεση τών ιδεών δεν έπτάσεται στα κώκιο σώμα τής φιλοσοφίας του, αλλά στο-τελεί θεμελιωτική προσιπέωση της.¹³ Με τήν ύπό-θεση αυτόν ή λόγος αυτό-θεμαύεται: Υπόσχεται ότι όταν όμιλει, όμιλει περί τινός και όχι περί μη-θεούς, ότι παρρατέμπε σε κάτι που έχει ίδιαν ύπόσταση και τό νοήματο-δοσει, ύπαρροσύντας κανονιστικά τόν τρόπο του λέγειν μας. Με τήν έξουσή του στις ιδέες, ό σωκρατικός δευτερος πλούς φτάει στον τελικό προορισμό

11. Περβ. Κοιτωή τής κώτικης ύπατης, §17.

12. Περβ. 101c.

13. Άνάλογες άπόψεις υποστηρίξει και ό Η. - G. Gadamer' περβ. σχετικά Gesammelte Werke, τόμ. 6, σ. 16 κ.έ., τόμ. 7, σ. 344 κ.έ.

του — ήχι βέβαια γιά νά έλλυμενοθεϊ και νά άκινητοποιηθεϊ, άλλα γιά νά έξασφαλίσει και νά προασπίσει έκείνο τό πεδίο, έντος του όποίου θά μπο-ρέσει νά άναπτυθεϊ ώς κατ' έξοχήν φιλοσοφία: ώς ιδεο-λογία. Έκτοτε, κάθε φιλοσοφία που δεν έκπύττει σε έναν άδιάσκακτο και άφελή σενσουαλισμό και που δεν αυτοχειμαύεται —ώς «μεταμοντέρνα» σοφιστική— χασατρέφοντας και διαστρέφοντας κάθε έννοια νοήματος, έπικυρρώνει ρητά ή σιωπηρά τήν πρώτη έκείνη άποδέχμευση του λόγου. Με τά λόγια του Hegel: «Κάθε φιλο-σοφία είναι ούσωδώς Όθεολογία, ή τουλάχιστον τόν έχει ώς άρχή της».¹⁴

VI

Μπορούμε τώρα νά έπανέλθουμε και στα έρωτήματα γιά τις αίτεες του «με-γάλυτερου» και του «δύου», που είχαν μείνει άναπάντητα κατá τόν «πρώτον πλού τής περβ φώσεως ιστορίας. Για δύο λόγους, τονίζει ό Σωκράτης (100e-101b), δεν μπορούμε νά θεωρούμε τό «κεφάλν» ώς αίτια του «μεγαλύτερου». Πρώτον, δύότε ή φράση «ό Α είναι ένα κεφάλν μεγαλύτερος του Β» συνο-δεύεται πάντοτε άπο τό κεφάλν άποτελοüse τό αίτιο σωματικής ύπεροχής (του Α), θά έπρεπε νά συνοστά συγγρόνας και αίτιο σωματικής ύστερησης (του Β). Πώς μπορεί όμως ένα και τό αυτό νά είναι αίτια δύο άντιθέτων ίδιοτήτων; Είναι προφανές ότι ό Σωκράτης δεν άρκείται έδώ σε συμπωματικά και δευτερονοτα αίτια, άλλα άναζητεί τήν αίτια που συγγροσει ύποστασιακά τό κάθε χ ώς τέτοιο, που προσδιορίζει τήν ούσία του και του έπιτρέππει νά είναι αυτό που είναι: άναζητεί τήν ίδιαν ούσίαν έκάστου (101e). Μετάξυ αίτιου και αίτιατού όφείλει νά ύφλοταται μιά έγγενης και άπαράγχακτη σχέση άναγ-καίτητας, και αυτόν τήν άποστολή μόνο ή ιδέα μπορεί νά έκπληρώσει: είναι ή έν τοϊς λόγους ύπόσταση που «δίδει λόγο» γιά τό τί έστιν κάθε έντος, όρρίζοντας τήν ούσία του και προσδιορίζοντας τό άποφασιστικά, καθοριστικά και μονοσημακτα. Με ήμιοιον τρόπο άπαντάει ό Σωκράτης και στα άλλα έρωτήματα (101b-c). Το 10 δεν είναι μεγαλύτερο του 8 λόγω του 2, άλλα λόγω τής μετοχής του στην ιδέα του Πλήθους. Η αίτια του «δύου» εξ άλλου δεν πέεται νά άναζητηθεϊ σε διχοτομήσεις και σε προσθέσεις, άλλα στη με-τοχή στη «δυάδων, στην ιδέα του Δύο.

Η δεύτερη ένοσταση του Σωκράτη έναντι τής άπόδοσης στο κεφάλν πό-λου αίτίας γιά τό «μεγαλύτερο» άφορα στην άντίφαση που θά έπέγε ό χασακτορισμός ένός μικρού (όπως τό κεφάλν) ώς αίτίας γιά κάτι μεγάλο. Αυτό

14. Βλ. Έκστημη τής Λογικής, Suhkamp, Frankfurt 1986, σ. 172.

που υπονοείται δεν είναι άλλο από το ζήτημα της περιφημίας (αυτοκαταγγόρησης) (της self-promediation, κατά τους αγγλόφωνους έρμηνευτές¹⁵): «Η αϊτία του μεγάλου φελέου και η ιδέα να είναι μεγάλη, έπισημως και η ιδέα του Μερβάλου είναι μεγάλη. Η θέση αυτή είχε διακτυπωθεί παρειαμπτύτως και ενωρίτερα (1000): *εί τί έστιν άλλο καιών πάλην αυτό τό καιών...*» Όταν ο Σωκράτης εισήγε με αυτόν τον τρόπο την υπό-θεση των ιδεών, έμμεσα να μην είναι άπρόσωπα βέβαιος ότι υπέχουον έπί μέρους άρτια όντα: πέραν πάσης άμφιβολίας ήταν άσπόσο, ότι η ιδέα ή ιδέα του 'Οραίου είναι άρτια: αυτό τό καιών καιών έστι. Μιαίξει εύλογαφώς να υποστηρίξει κα- νείς ότι τέτοιες έκφράσεις συνιστούν στην καλύτερη περίπτωση κενολόγες ταυτολογίες — και στη χειρότερη άπλάως άνοησίες.

Θά ήταν άσπόσο άφελές να πιστέψουμε ότι αυτές οι φράσεις πρέπει να κριθούν με τά μέτρα των συνθησιμένων καταγγορήσεων. «Όταν ο πλάτων- κός Σωκράτης λοχυρίζεται ότι «τό 'Οραίο είναι άρτιον», δεν έπιθυμεί βε- βάλως να άποδώσει κυριολεκτικά στην ιδέα του 'Οραίου τό χαρακτηριστικό της άραιότητάς: τουτό εξ άλλου θα ήταν άνακτόν μόνο άναίμας της μετοχής της ιδέας του 'Οραίου σε μίαν άλλη ιδέα του 'Οραίου άουτέρας τάξεως, και τότε θα ποόέκυπτε παράγματο τό πρόβλημα του «πρίτου άνθρώπου» και της έπ' άπευρον άναδρωμής.¹⁶ Η φράση «ή ιδέα του 'Οραίου είναι άρτια» εκ- φέρεται ως άνακτόνη στο έρώτημα «και τί είναι λοιπόν ή ιδέα του 'Οραίου;» — ένα έρώτημα που άναίμαίνεται να διακτυπωθεί μετά την πρώτη άναφορά στην ιδέα του 'Οραίου και τον σωκρατικό λοχυρισμό ότι «τά άρτια είναι άρτια μόνον λόγω της μετοχής τους στην ιδέα του 'Οραίου». Με την «αυτοκατη- γόρηση» ο Σωκράτης δεν άπαντά σε εκείνο τό έρώτημα, αλλά καταδεικνύει τους καιώνους που έπείχει ή διακτυπώση του, όταν άδηγει στην άνακτόνη έως 'Οραίου άουτέρας τάξεως. Οι ιδέες δεν μπορούν να άνακτούν σε κάτι άλλο και να άποτελέσουν υποκειμένα μιάς συνθησιμένης καταγγορήσης, αλλά συνιστούν έσχατες και άύθηπότεστες όντολογικές και νοηματικές έστίες θε- μελίωσης της παγαμιακότητάς και της γνώσης. Τό 'Οραίο δεν μπορεί λοι- πόν να είναι τίποτε άλλο από άρτιον, κι έδω σταματάει κάθε έρώτημα στο πλαίσιο της φιλοσοφίας των ιδεών.

Η πλάτωνική φιλοσοφία άσπόσο δεν έξαναλείεται στη φιλοσοφία των ιδεών. Αυτό θα υπόδηλώσει ο Σωκράτης με τό τελευταίο άπόστασμα της

15. Τόν όσο καθέκασε ο G. Vlastos με τό άόρο του «The Third Man Argument in the 'Parmenides'» (*Philosophical Review* 63 [1954], 319-349. βλ. έπίσης τη συ- λογή άόρων του με τίτλο *Platonic Methods*, Άθήνα 1994).

16. Τό πρόβλημα αυτό, που κατά πάσαν πιθανότητα πρώτος έπεσήμανε ο Άρι- στοτέλης (βλ. μεταξυ άλλων *Met.* 1038b 30 κ.έ., *Sop.* ² *Et.* 178b 36 κ.έ., *Fr.* *Sel.*, σ. 126), και που άκόμη και σήμερα άδηγει σε άπολωτικές κρίσεις γιά τη φιλοσοφία των ιδεών, ήταν βεβαίως εία γνώση του Πλάτωνα: πρβ. *Παγα.* 152a-b.

αυτοβιογραφίας του. Άρχικά τονίζει εκ νέου τον θεμελιωκό χαρακτήρα της «άπλοικής» υπο-θέσεως των ιδεών:

[A] «Φοβούμενος λοιπόν, όπως λέει ή παροιμία, τον ίσσιο και την άπει- ρία σου, θα χάσεισαι άπό την άσφαλή εκείνη υπό-θεση, κι έτσι θα άπαν- τάς. Κι άν κανείς σταφεί κατά αύτης της υπο-θέσεως,¹⁷ θα τον πασα- τήσεις και δεν θα άπαντήσεις πριν έξετασεις όσα προκύπτουν άπ' αύτην, άν κατ' έσο σύμφωνον ή διαφωνον μετάξυ τους» (101d).

«Όποιος δεν συμπερίκειται την «άσφαλή» υπό-θεση» είναι έπισημως άναίμας διαλόγου και άντιλόγου, και κάθε περαιτέρω διασέληση μετατρέπεται άναγ- καστικά σε μονόλογο (*σκέψασαι εί σν άλλήλως έυμφωπει ή διαφωπει*). Οι καταλωδιές φράσεις του Σωκράτη δίνουν άσπόσο μίαν άποφασιστικά νέα προτή στην ήμάλια του:

[B] «Κι άν χρεαστεί να δώσεις λόγο και για εκείνη [την άσφαλή] υπό- θεση], με τον ίδιο τρόπο θα τό κάνεις, υπο-θέτοντας μίαν άλλη υπό- θεση που θα φαίνεται καλύτερη άπό τις προηγούμενες, όσπου να φτά- σεις σε κάτι έπαρκές» (101d-e).

Ποιές είναι αυτές οι νέες υπο-θέσεις, που φαίνονται βέλτισται των προηγου- μένων, και που έργυδώνται ότι θα φάσουμε έπί τι έκασον; Ίπονομύμει και άνατρέπει ο Σωκράτης με αυτά τά τελευταία λόγια του τον θεμελιωκό χα- ρακτήρα των ιδεών, παρειαμπτύτως σε άλλους λόγους, λοχυρότερους και έγκυρότερους:

Πιστεύουμε ότι ο θεμελιωκό και άφετηριακό χαρακτήρας των ιδεών ούδένως τίθεται σε άμφισβήτηση με αυτό τό άπόστασμα. Οι λόγοι που υπο- θέρου ιδέες διακτυπών την άναμπίεκτη έγκυρότητα τους στο οίκοδόμημα της πλάτωνικής φιλοσοφίας, και τουτό διατρανώεται και στο [A] άνωτέρω: «Άπό αυτούς έκινεί κάθε προστάθεια κατανώθηται και έριμνείας τού κό- σμου, αυτόι άποτελούν τη βάση και τό κριτήριο έλέγχου κάθε θέσης, αυτόι έπιάνουν κάθε άμφοιβήτηση και άντίφαση. Άν όμως τό [A] περιγράφει μία πορεία άπό τις ιδέες στα φαινόμενα, τό [B] δηλώνει τη άνακτότητα μιάς άλλης πορείας: άπό τις ιδέες στις «πρωτες άρχές». Τό έκασον που άναφέρε- ται έδω δεν είναι παρά τό άνωπρόθετον της *Πολιτικής*.¹⁸ ή καταλόγη της δια- λεκτικής πορείας στις θεμελιωκές άρχές τού έός και της άορίστου θιάδης, που έπείχου θέση αϊτιών» των ιδεών.

17. Η φράση *εί δε τις αύτης της υποθέσεως έχοντο είναι άπορομένη, άπό το άποροπός έξίσου να σημάμει και άν κανείς συμπερίκειται αυτήν την υπό-θεση». Αυτό ή έκδοχη θα έπείβαντε άσπόσο μία λιγότερο έμφατική και άσνηθιστη γιά τον Πλάτωνα άνακτόνη του χείμας έός άπ που άκόλουθει: «θα έπιπέθευες [και θα συνεγίεις μιάτι του]...».*

18. Πρβ. 511b.

Τὸ ἀκριβές περιεχόμενο αὐτῆς τῆς διδασκαλίας δὲν περιέχεται στοὺς διαλόγους, καὶ γιὰ νὰ τὸ προσεγγίσουμε ὀφείδουμε νὰ στραφοῦμε στὰ λεγόμενα *ἄγγραφα δόγματα*: στίς προφορικές ἐκείνες διαλέξεις τοῦ Πλάτωνα ποὺ ὁ ἴδιος ἀνήθηκε νὰ καταγράψει,³⁰ ἢ καὶ ποὺ μόνον μέσωσ ἐπιμέσων μαθητευτῶν μπορούμε νὰ ἀνασυγκροτήσουμε.³¹ Ἡ πραγματεύση τοῦ θέματος ἐκφεύγει βεβαίως τῶν ὁρίων τοῦ παρόντος κειμένου. Θὰ περιοριστοῦμε νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι ἡ ἀλληλουχία τῶν δύο ἀρχῶν, καὶ πῶς συγχεκκίμενα ἢ ἐπιδραση τοῦ ἑνὸς (ὡς μέτρον) ἐπὶ τῆς ἀγρίστης οὐσίας, παράγει τὸ εἶναι (ὄντολογία), θεμελιώνει τὴν ἀλήθεια (γνωσιολογία) καὶ προσδιορίζει τὸ ἀγαθὸ (ἄξιολογία). Σὲ αὐτὴν τὴν κατεύθυνση ὀφείλει νὰ στραφῆ ὁποιοὶ δὲν ἀρκεῖται στὴν «ἀσφαλῆ ὑπόθεσι» (φοβούμενος «καὶ τῆ σκιά του», 101d), ἀλλὰ ἐνεργεῖ ὡς ἐμπειροσ τῆς διαλεκτικῆς, ὡς ἀληθινὸς καὶ ἀνοκληρωμένου φιλόσοφος (101e).

19. Γιὰ λόγους ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν κοινὴ τοῦ στάση ἕναντι τῆς γραφῆς: πρβ. σχετικά τὴν περίφημη «κοινὴ τῆς γραφῆς» στὸν *Παρθο* (274b-278e), καθὼς καὶ τὰ σχετικά ἀποστάγματα τῆς *Z' Ἐπιστολῆς* του (340b-344e).

20. Τὸ σημαντικότερο στὸν αἰώνα μας βῆμα πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση ἔγινε ἀπὸ τὴν λεγόμενὴ «ἄγρὴ τῆς Τιββήτης», μὲ τὰ ἔργα τῶν καθηγητῶν H. Krämer (*Areté bei Platon und Aristoteles. Zum Wesen und zur Geschichte der platonischen Ontologie*, Heidelberg 1959) καὶ K. Gaiser (*Platons ungeschriebene Lehre. Studien zur systematischen und geschichtlichen Begründung der Wissenschaften in der Platonischen Schule*, Stuttgart 1963). πρβ. ἐπίσης H. Krämer, *Plato and the Foundations of Metaphysics*, Albany 1990. Τὰ «ἄγγραφα δόγματα» δεσπόζουν διεθνῶς στὶς πλατωνικές σπουδὰς ἀναφορῆς ὅσων διαβλέπουν σὲ αὐτὰ μὲν τὴν ὑποβιβίωση τῶν πλατωνικῶν διαδόχων ἕναντι τῶν ἐπιμέσων μαθητευτῶν, καθὼς καὶ μὲν ὑπερφυσικὰ «μεταφυσικὴ» ἐρηνηνεία τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας. Ὅλα δείχνουν ὅτι ἡ διαμάχη θὰ συνεχισθῆ ἐπὶ μακρὸν· ἄς ἐπίσσουμε ὅτι θὰ ἀπασχολῆσι ἐπὶ τέλους καὶ τὴν ἀλλήλων βιβλιογραφία, ποὺ ὡς τώρα ἀδιαφορεῖ ἐπιδεικτικά.